

LÁTTUK MÉG

KÜLDETÉS EVIANBA

Ha nemzetközi menekültügyi konferencia ült össze a Genf-i partján, Evian-les-Bainsben, ötven évvel ezelőtt, 1938 nyarán, akkor ötven év óta tudjuk, hogy a konferencia dolgavegzetlen oszlott szét. Ha az Anschluss utáni Bécsből zsidó vendég érkezett a konferenciára „Ostmark” helytartójának megbízásából, tegyen ajánlatot a bécsi zsidó hitközség képviselőjében a világnak: Németország hajlandó fejenként kétszázötven dollárért szabadon bocsájtani zsidó állampolgárait, akkor ugyan csak ötven év óta tudjuk, hogy a küldetés kudarcot vallott. Ha tehát arról készült volna a Szántó Erika rendezte *Küldetés Evianba* című koprodukciós magyar film, hogy összeült egy menekültügyi konferencia 1938-ban, bécsi vendége pedig szabadító ajánlattal érkezett a jogfosztott ausztriai zsidók képviselőjében, tessék izgulni másfél órán át, vajon mit végez a konferencia és sikerül-e a szabadítás, aligha volna érdemes beülni a moziba. Karinthy Frigyes paródiájára hasonlítana a történet eme változata: a közönség fogadásokat köt a Herczeg Ferenc-dráma Hunyadi Lászlójának sorsára, a nézőtéri kisdiák hazaszalad két felvonás között, kiolvassa a történelemtöredékből, visszazalad és megnyeri a fogadást.

A tét nagy volna, a feszültség kicsi, mert a történet vége ismert. Ha pedig arról készült volna a Szántó Erika rendezte *Küldetés Evianba* című koprodukciós magyar film, miért nem történt meg az, amiről tudjuk, hogy nem történt meg (s eme didaxis felé lökdösi is a film készítőit az alapul szolgáló *A küldetés* című Hans Habe-tényregény), akkor a téthez feszültség is járul, ám a bölcsészkarai történelemórák feszültsége ez: felcsigázva ül a hallgatóság, mert jó előadást hall, bőséges okmagyarázattal. A *Küldetés Evianba* ez esetben mozgóképes változata lesz egy tényregénynek, és illusztratív segítség egy rosszul vizsgázott korszak megértéséhez, érdemesebb volna tehát beülni a moziba.

Csak hogy a *Küldetés Evianba* rendezője, operatőrije és színészei filmet alkottak. Vagyis:

Hűségesekek maradva a tényregény cselekményvázához, megszabadultak a nagyobb teherbírási szóbeli epika dokumentumballasztjaitól, kimerítő dialógusaitól, az árnyalatok teljességét kísérő monológoktól. A történet átetszővé tisztult, informatív súlyait is könnyedén lebegteti, szűkülő-táguló idődimenzióival a manapság mesterkélttségig agyonhasznált flashback technika játszik. Szuverén művetül a vászonra, önnön törvényei szerint élő és lélegző.

Elszakadván a tényregény tárgyias szikárságától, a tragikus pátoszig szaladhattak volna: ember a pokolból a dekadens szépségű fürdőhelyen, magányos hős a monden nyüzsgésben, a megváltás kudarcában is fölmagasztosuló modern Krisztus. Nem szaladtak ideáig, óvatosan mozognak, a lélek tájait keresik, lírai hangon beszélnek. A képek opálos fényben derengenek; dallamot vél hallani a néző: lágy hullámút, makacsul kitartót.

Líraba oldván a történetet, elemelkedtek az akkori érvénytől, s az „eviani szituáció” mai érvényére asszociáltatják a nézőt. Gyászos századvégünkre, amelyben többen vannak a jogfosztottak és földönfutók, mint valaha voltak, s diplomata-hadak élnek abból — egészen jól —, hogy „menekültügyi szakértőkké” képez-

ték magukat. Az aktuálpolitikai képzettársításon túl borús tűnődőnivalói támadnak a nézőnek általában az emberről, akit sárkányfogveteménynek nevezett Vörösmarty, pedig nem is sejtette előre a genocidium huszadik századi brutális fondorlatos változatait.

Amikor a bécsi küldött, Heinrich von Benda professzor hazafelé utazik, és kinézvén a vonatablakon búcsúpillantást vet a szépséges közönnyel elsuhanó európai tájra, még egyszer azt kérdezi a néző: hol látta már e színész — Klaus Abrahamowsky — bánatosbarna zsidó szeméit. Aztán magyar család száll be a kupéba, apuka-anyuka, ragyogó mosolyú kisfiúval, s amikor Gyurikaként mutatkozik be a fiú a professzor úrnak, nem kérdezi már a néző, hol látta e gyerekszínész — Nagy Zoltán — mosolyát, mert egy korábbi Szántó Erika-film, az *Elysium* Gyurikájára ismer rá, a bánatosbarna szemek viselőjében pedig a színészre, aki az *Elysium* Gyurikával kísérletező SS-orvosát játszotta ugyanolyan hittel akkor, mint a *Küldetés Evianba* zsidó orvosát most. Amiből nem arra a banalításra következett, hogy lám, csak szereposztás dolga: üldöző vagy üldözött-e az ember; hanem arra, hogy lám, életművet épít a rendező, a darabok szerkesztés és nem is oly rejtett egymásbajátszáival. Az pedig filmtörténet immár, hogy feltűnik egy epizód szereplő, éle-

Küldetés Evianba
Gáspár Miklós felvétele

te utolsó szerepében: Ruttkai Éva Selma Selig kisasszonyt játssza, a menekültek szerényen buzgó patrónáját, béna karú, beteg vénkisasszonyt, és valóban béna karú és valóban beteg, csak az arca fiatal és egészséges, ahogy felragyog a fáradtság vonásai mögül az utánozhatatlan Ruttkai-mosoly.

A Filmvilág kínosan ügyel arra, hogy bírálati a bemutatókkal egy időben jelenjenek meg. Ez esetben váratlan forgalmazói lépés játszotta ki a szerkesztőség figyelmét: a *Küldetés Evianba*t előzetes bejelentés nélkül tüzték műsorra, talán az Anschluss ötvenéves évfordulójának számukra is váratlanul fölfedezett aktualitása okán. A bemutató március közepén volt, jómagam március 19-én láttam a filmet, a pesti Vörösmarty moziban. Abszolút moziidő: szombat negyed öt, ebéd után, esti színház és tévéműsor előtt. Megszámoltam magunkat, nyolcvan-valahányan voltunk; mire ez a Filmvilág-szám, benne a jegyzetemmél megjelenik, még ennyien sem lesznek, vagy talán műsoron sem lesz a film. Pedig érdemes volt beülni érte a moziba.

FARAGÓ VILMOS

Küldetés Evianba — magyar, 1987. Rendezte és Hans Habe *Küldetés* című regénye nyomán írta: Szántó Erika. Kép: Szabó Gábor. Zenei szerkesztő: Herczeg László. Vágó: Hertzka Vera. Szereplők: Klaus Abramowski (Heinrich von Benda professzor), Ráckevei Anna (Bettina), Szabó Sándor (Andrzej Krasicki), Ruttkai Éva (Selma), Haumann Péter (Schönglas), Kern András (Grünwald). Gyártó: Magyar Televízió — Daniel Film (München).

ZENESZALON

Most, hogy a napkeleti kultusok és filozófiák divatja ismét alábbhagyott, a távoli egzotikumok megszokott tömegcikké lettek, s észrevétlen belevegyültek a nagy világjáró talmi forgatagába, mind tisztábban láthatók újra a maradandó szellemi értékek: Nyugat és Kelet valódi találkozási pontjai. Tisztán, mondhatni „fehéren-feketén”, mint azon a viseltes, ám varázserejéből mitsem veszített indiai kópián, mely harminc éven át állhatatosan peregrinált szerte a nagyvilágban, s most, hogy régóta klasszikus iskolapélda, filmtörténetek és lexikonok versengve méltatott tárgya lett, végre hozzánk is eltalált. Satyajit Ray, e ma már ősz, bengáli mágus egyik legelső „varázslásáról”, az 1958-ban forgatott *Zeneszalom*ról van szó, amelyről egybekötött Elek Judit is oly érthető elfogódottsággal emlékezik, húsz év előtti személyes élményeit, egy nagy művészetbe való véletlen beavattatását idézve (Filmvilág 1987/12).

De miben is áll Ray rejtélye, életművének nem szűnő, tiszta sugárzása? Aki egy estére a *Zeneszalom* vendége lesz, menten ráérez, az első pillanattól fogva látni és hallani fogja. Mert hiszen nem is „rejtély” ez: nyílt titok, kézenfekvő, mégis megfejthetetlen valódi rejtelem, melytől minden alkotás egyszerre archaikus és eleven létrámáfoglal: méltóság és alázat, gyönyör és szenvedés kultikusan szép, lenyűgöző erejű monstercinéma. A *Zeneszalom* filmszertartásának kezdetén hosszú percekben át nem látni mást, mint egyetlen fényfürtöt, egy felénk tartó, ragyogó kristálycsillárt, mely mintha a szitárzene tétován fölzendülő futamaira táncolna elő a félhomályból. Nyugat-India — egy pusztulásra ítélt ódon palota már csak ritka, nagy ünnepeken használt zenecsarnoka, valahol Visnu és Siva ősi birodalmában, a zabolátlan teremő és pusztító Padma folyó partján. E romjaiban is méltóságos főúri lakot, maradék háznépével, egy tönkrement bengáli arisztokrata (Chabbi Biswas)

Zeneszalom

uralja, ki alkonyatkor a tetőteraszra kiülve megadóan szemléli hajdan virágzó birtokai pusztulását, amelyektől a folyóár s egy mohó uzsorás sorra megfosztja. Végzetének ráadásul maga megy elé, maradék pénzét pompás zeneestélyekre költvén. A zeneszalom kristálycsillárja háromszor ragyog fel a filmben, valahányszor egy újabb baljós fordulat kihívó előjátékaként. A földesúr végzete akkor teljesedik be, amikor a folyó feleségét és fiát is örökre elragadja tőle. A zeneszalont bezáratja, s a mély gyásztól kataton mozdulatlanúságba dermed. Halála előtt kérkedő uzsorás szomszédja, Mahim még egyszer felszítja benne becsvágyát, s a zene iránti olthatatlan rajongását, de ez az estély valójában már saját, előre megült halotti tora, fenséges, mámorító gyászszertartása lesz.

A *Zeneszalom* elégikus költőiségével, hanyatló hősének belülről látott tragikumával mélyen rokon Goncsarov, Tolsztoj, Csehov, Wajda, Tarkovszkij, Mihalkov nem egy remekével, hogy a nem is oly távoli eszmerokonságot: a Mikszáthtal, Gyulai Pállal fennálló atyafiságot ne is említsük. Tarashankar Bandyopadhyay (a forgatókönyv alapjául szolgáló) történetét

leginkább a *Cseresnyéskert* ikerként szokás emlegetni, kivált a parvenü, újjazda figurák: Lopahin és Mahim szembetűnő hasonlatossága okán. De miként a Csehov-darabban, a *Zeneszalom*ban is többről van szó, mint az élhetetlen és enerzált hajdani kiváltságosok, s az önerejükben feltörekvő, szívós akarnokok konfliktusáról. Egy civilizációs mértékű napfogyatkozásról, arról a ma méginkább fenyegetőnek érzékelt veszteségről, mely a világhoz való viszonyunkban, s az egyéni sorsok milliárdjaiban bekövetkezett. Mert bár Lopahin megveheti a cseresnyéskertet, Mahim elcsábíthatja hajdani urától a legjobb zenészeket, azért a kert illatát, magába zárt titkait, szerelmeit, s a zene mindenható mámorát egyikük sem tudja pénzen megváltani; sajátjaként birtokba venni.

Satyajit Ray lassú, méltóságteli képei arra az elfeledett megcsúfolt igazságra emlékeztetnek, hogy az élet — minden gyötrelme és fájdalmas mulandósága ellenére — ünnep, s hogy minden igazi művész eredendően arra született, hogy ezen ünnep szertartásmestere legyen.

NÓVÉ BÉLA

Zeneszalom (Jalsaghar) — indiai, 1958. Rendezte: Satyajit Ray. Írta: Tarashankar Bandyopadhyay regénye nyomán Satyajit Ray. Kép:

Subrata Mitra. Zene: Vilayat Khan. Szereplők: Chabbi Biswas (Bishwambhar Roy), Padma Devi (Roy felesége), Gangapada Basu (Mahim), Kali Sarkar (Ananta), Tulsi Lahiri (Tarapasanna), Gyártó: Satyajit Ray Productions.

A HALÁLÓSZTÓ

A film első képsoraiban Arnold Schwarzenegger, a sokszoros Mr. Universe a jövőből pucéran megérkezik Földünkre. Pontosabban addig is a Földön volt, *innen* huppant *ide*, csak épp egy más korszakból, az időt tehát térben kell elképzelnünk, a teret pedig időben, ami a modern fizikában elmélyült nagyközönség számára igazán gyerekjáték. Hősünk meztelenségének két oka van: egy üzleti — ez az igazi —, és egy dramaturgiai. Arnold Schwarzenegger ugyanis csak pucéran érdekes — már akinek —, természetellenesen felpumpált bicepszekkel és mellizmokkal, ez az egyetlen helyzet, melyben veri Jack Nicholson, Marlon Brandót és Marcello Mastroiannit. Az izompacsirtát tehát legalább egyszer meg kell mutatni pőrén, hogy később a néző már tudja, amit Schwarzenegger ellenfelei még nem tudnak, mert nem voltak ott a film elején: kivel is áll szemben. A meglehetősen zavaros dramaturgiai magyarázkodás szerint viszont Schwarzenegger azért pottyán pucéran a Földről a Földre, mert a jövőből mindenki csak meztelenül érkezik, a tárgyakat nem engedi át a szigorú idő. Ez jól hangzik, később azonban Arnold Schwarzenegger kiderül, hogy nem robotszerű ember, hanem emberszerű robot, tehát gép, az idő órei mégis átbocsátják, bedőlnek a ráaggatott emberbőrnek, igazán könnyű átverni őket. Így viszont nemigen magyarázható meg, miért nem hozta magával robotunk a jövő csodafegyvereit, amelyekkel könnyen elintézhette volna ezt az egész dolgot, elég lett volna azokat is bőrbőre bújtatni — akkor viszont se izgalom, se film. Aztán még egy csomó izgalmas dolog történik, csak győzzük követni.

Megérkezik mindenekelőtt még egy pucér, dagadó izmokkal, aki nem annyira robotszerű, mint Schwarzenegger: ki is derül róla, hogy nem ember-

szerű robot, hanem robotszerű ember: ő a pozitív hős. Amikor a vas és acél Arnold le akarja puffantani a szöke hősnőt, hősnünk puffantja le őt, de ez még a film elején történik, úgyhogy az emberszerű robot csak időlegesen válik harc kép-
 telenné, majd fölkel, mintha nem is lőtték volna digitálisan. Később már egyáltalán nem fogja a golyó, úgy pattogzik le róla, mint forgatókönyvről a logika, nem is értjük, az elején miért ájult el néhány vacak kis telitalálattól, talán azért, hogy hősnünk megmenthesse a hősnőt. Akit egyébként azért muszáj megölnie az erre beprogramozott robotnak, mert — most tessék nagyon figyelni — a jövőben az emberek felkelnek a gépek uralma ellen, s vezérük-ideológusuk az a tiszteleltre méltó meglett férfiú lesz, akit majd hősnőnk szül meg. Tehát meg kell ölni a szép szöke hajadont, nehogy gyereket szüljön, mert akkor egy emberöltő múlva az emberek felláznak a gépek ellen, s akkor majd a Földre — a jelenbe — kell küldeni egy ilyen meztelen halálosztót, hogy végezzen a jövődöbéli ellenség anyjával . . . Nem kell tehát izgulni, miután legalább ketten is itt jártak éppen a jövőből, ráadásul mindketten azért, mert a lázadás megtörtént, s a még meg sem született gyermekből lett felnőtt az élére állt, világos, hogy a szép szöke megmenekül és a robot csúnyán végzi. Előbb felrobban egy üzemanyagot szállító kamionnal együtt, a kamion szénné ég, de ő feltápázkodik a habuból, igaz, kissé húzza a lábát, később azonban szembekerül egy végzetes légkalapáccsal, s hősnőnkől így anyja lehet. Az apa pedig — gondolom, olvasóink ezt is kitalálták — a jövőből érkezett ifjú, aki azért vállalta a veszélyes missziót, hogy megvédje leendő példaképének anyját, sőt, mindjárt nemzét is vele a kisdedet, ki majd később idős tanítómestere lesz.

A bonyolult ügy ezzel persze nem oldódott meg véglegesen, hiszen semmi sem tartja vissza a jövőbeni gonosz gépeket attól, hogy újabb emberszerű robotokat küldjenek jelenünkbe, az immár áldott állapotban lévő anyát, majd a cseperedő kisdedet elpusztít-

tandó. Bár a megnyugtató végkifejlet előre bejelentetett, féltő, elkerülhetetlenek a további folytatások.

BÁRON GYÖRGY

A halálosztó (The Terminator) — amerikai, 1984. Rendezte: James Cameron. Írta: James Cameron és Gale Anne Hurd. Kép: Adam Greenberg. Zene: Brad Fiedel. Szereplők: Arnold Schwarzenegger (A halálosztó), Michael Biehn (Kyle Reese), Linda Hamilton (Sarah Connor), Paul Winfield (Traxler), Lance Henriksen (Vukovich). Gyártó: Pacific Western — Orion. *Feliratos.*

A ZSARU ÉS A SZEK

Sajnos nem jó film Alain Corneau új munkája, *A kölyök* (*Le môme*), melynek a **MO-KÉP** ízléstelenül rikító magyar címet adott. Azért mondjuk, hogy sajnós, mert Corneau néhány eddigi bűnügyi filmje, a *Police Python*, a *Csapda* vagy a nálunk nem játszott *Série noire* a műfaj legjelesebb darabjai közé tartoznak.

*A zsaru és a szek*ben egy ifjú és vagány, kültekei kissrácból rendőrré „nevelt” zsaru végzetesen beleszeret egy mulatt luxusszajhába. Elrabolja a lányt, látszólag azért, hogy egy hatalmas fegyvercsempészbandát leleplezhessen a segítségével, ám valójában csak a lány érdeklé. Végigszeretkezik az egész filmet. A bűnözők viszarabolják tőle. Ő megint elrabolja. A bűnözők üldözik. Ő a bűnözőket. Végül, francia „kölyök-Rambóként” kézirakétával robbantja szét kocsijukat.

A zsaru és a szek

„A zsarunak is van szíve” — és ezen kár gúnyolódunk, feltehetően valóban van, hiszen a WC-sarokban ismeretlenekkel is szeretkező (nem mindig luxusviselkedésű), ám párdacmeztelen szajhát feleségül óhajítja venni. Hosszú autósül-dőzéseken kívül Corneau-nak most csak arra telik, hogy időnként zsarunk szörnyű gyermekkorából vágjon be visszapiillantó képsorokat. Akkor is, most is, egy jószág „atyarendőr” menti meg. De ez a könnyes atya most börtönbe juttatja a kézirakétával önbíráskodó Rambo-fiókát. Nem Amerikában vagyunk, hanem Párizsban. Hamisan moralizáló filmeket itt készítenek csak igazán.

BIKÁCSY GERGELY

A zsaru és a szek (*Le môme*) -francia, 1986. Rendezte: Alain Corneau. Írta: Alain Corneau és Christian Clavier. Kép: Jean-François Gondri. Zene: Otis Redding. Szereplők: Richard Anconina, Michel Duchaussey, Yan Epstein, Thierry De Carbonnières. Gyártó: Orly Films — Sara Films. *Szinkronizált.*

A POKOL KATONÁI

Ez a nyolc évvel ezelőtt készült Vietnam-film nem Amerika a maga számára is katasztrófális háborújának hadieseményeit akarja felidézni, hanem az ott-honi szenvedéseket, azt a katonai szellemet, amely felelős volt a történetekért. Többet is jelent, megragadóbb is így: a totális hatalommal való erőszakmentes szembefordulás nemes, ám óhatatlanul tragikumba fulladó fenségét sugározza. Ezenközben fölmutatja a honpolgári naivitás fokozatait, a saját gyermeküket feljelentő szülők vakbuzgó ballépésétől a büntetőtáborba rekesztett katonaszökevények menekülési és önpusztító kísérletein meg a főhős halálba-átlépésén keresztül a puskacsőbe virágot tűző tüntetők kollektív kedvességéig. Ezekkel párhuzamos ábrázolási grádusokban megjeleníti az erőszakos hatalom eszköztárát, a rendezek karhátracsavaró magabiztosságától a bikanyakú őrmesteri önkény állati vadtságáig keresztül az őrtornyoknál is magasabbról leselkedő tisztikar kiszámított kegyetlenségéig. A

főszereplő, Russ Thacker emlékezetbe vésődően járja végig a csupasz egyéniség megsemmisülésbe vezető útját, az őrmester alakító Brad Sullivan jókora iszonytatóssággal ábrázolja a gépezetbeli szolga gondolatlan önleégültségét. De belefér ebbe még az a fuvallatnyi megrendülés is, amit áldozata egyetlen alkalommal képes kicsiholni belőle szenvedésének gyermeki panaszolósával.

A passzív ellenállásra öszszefogózkodó át-nem-neveltek és az egybesereglett felvonulók éneke a kerítésekét áttörve himnikus összhangba olvad a film zárójelenetében. Hazájukat dicsőítik, melyben hitük szerint ragyogóan folyva élettük, ha véget érne a háború. Arról persze akkoriban is keveset beszéltek, hogy a haza és a hadigépezet ugyanannak a történelemnek a terméke, ennélfogva aligha választhatók külön. Nem csoda hát, hogy ezt a kérdést a film alkotói sem bolygatják.

VIDA JÁNOS KVINTUS

A pokol katonái (The Line) — amerikai, 1980. Rendezte: Robert J. Siegel. Írta: Reginald Shelborne és Patricia Maxwell. Kép: Sol Negrin és Al Lhota. Zene: Rod McBrien. Szereplők: Russ Thacker (Rusty Novik), Lewis J. Stadler (Potofski), Brad Sullivan (Hook őrmester), David Doyle (Jinks kapitány), Kathleen Tolan (Janie). *Szinkronizált.*

MÁS, MINT A TÖBBI

A tavalyi Moszkvai Filmfesztivál megosztott második díjával kitüntetett alkotás a múlt év tavasza óta a szovjet mozik legzajosabb sikereinek egyike. Hangvétele, témaválasztása, tabukat nem ismerő öszszintésége jól tükrözi a közelmúlt szemléletbeli változásait. Karen Sahnazarov munkája egyébként nem teljesen ismeretlen nálunk, hiszen 1987 májusában a fiatal szovjet rendezők hetén néhány előadásban már látható az érdeklődő közönség. Kár, hogy a film eredeti, a magyar és külföldi sajtóban is sokszor idézett címét — *A küldönc* — forgalmazásunk a semmitmondó és szájbarágóan didaktikus *Más, mint a többire* zürkítette.

A filmes elbeszélés hagyományos formai keretei között

Más, mint a többi

maradó, rokonszenves alkotást a publicisztikus témakezelés avatja újszerűvé. Az a szemléleti frissesség, amelynek révén a film Ivánjának problémái szépítés nélkül idézik meg a szovjet fiatalok aktuális gondjait. A rendező úgy követi nyomon szerkesztőségi küldöncnek beálló hőse mindennapjait, az eseménytelen hétköznapok szürke történései közé rejti mindazokat a konfliktusokat, amelyek jelenlétéről ideig csupán újságcikkek adtak hírt. Sahnazarov nemcsak létezésük jelzésére tesz kísérletet, hanem művészi elemzésükre is főként értelmezésükre is vállalkozik. A dédelgetett színésznői álmoktól a technikai irodalomtanítás fénytelen valóságába alászálló, férjétől elhagyott anya boldogtalansága, a fiú környezetének kallódó figurái és a felnőtt társadalom kiüresedett eszményekre hivatkozó bombasztikus jelszavakkal tűzdelt szemrehányásai előidézói az Ivánt és társait jellemző szkepszisnek, az érzelmi és szellemi összezavarodottságnak. Remekül kidolgozott jelenetek érzékeltetik azt a mély generációs szakadékot, amely a gyerekként kezelt fiatalokat és az ő nyers őszinteségüktől megrettenő idősebbeket végzetesen eltávolítja egymástól, sü-

teketek tragikus párbeszédévé torzítja szóváltásait.

Nyikolaj Nyemoljajev semmit sem szépítő kamerája előtt, a hangulattalan betonmonstrumok tövében, az elhagyott homokbányák lehangelőan sivár környezetében egy „béke-generáció” keresi saját válaszait a mai valóság által feltett kérdésekre, küzd önnön kételyeivel, és kutatja esélyeit az értelmes emberi életre.

GÁTI PÉTER

Más, mint a többi (Kurjer) — szovjet, 1986. Rendezte: Karen Sahnazarov. Írta: Karen Sahnazarov és Alekszandr Borogyanszkij. Kép: Nyikolaj Nyemoljajev. Zene: Edouard Artyemjev. Szereplők: Fjodor Dunajevszkij, Oleg Baszilasvili, Inna Csukrikova. Gyártó: Moszfilm. Szinkronizált.

CALIFAR MALMA

Bűvös körben jelenik meg Califar malma. Nem olyan, mint a többi. Árkának vize nem fodrozódik, mindig sima és tiszta a felszíne. Járnai a malmot még soha nem látta senki. A molnárról, akit időtlen idők óta csak Califar apónak hívnak, azt beszélnek, hogy eladta a lelkét, és most kincset ad annak, aki kér. Nagyon nagy kincset, olyat, amibe belebetegszik a lélek. Akik gazdagságra vágnak, és elmennek Califar malmába, ott megkapják mindazokat a javakat, melyekkel Krisztust kísértette meg egykor a Sátán.

Közülük való Stoicea. A legenda nyomán rátalál Califar malmára. Megmosdik az árok vizében. A bűvös víz érintésétől álomba merül; álmában egész emberöltőnyi időt jár be. Szerencséje úgy hozza, hogy a bojár szolgálója, majd kasznára, végül szép és fiatal özvegyének férje lesz. Birtokra, pénzre, rangra tesz szert. Örögi megszállottság hajtja. Semmi nem elég neki. Hatalmat akar minden felett. Szerelmes hitvese viszont belebetegszik mellette a hiábavaló vágyakozásba. Révülten áll a bontatlan nászágyp előtt, újra és újra magára ölti a menyegzői ruhát, egyedül táncol a ház üres termeiben. A haját fésüli. Talán mást már nem is csinál az életben. Beteges látomásnak tűnik Stoicea világában. De végül ez a lefojtott, örület-

be torkolló érzékiség veti majd szét a szerzész kopár, örömtelen építményét. A kastély lángjaiban minden odavész. Stoicea álma szertefoszlik.

Serban Marinescu filmjének alapjául a román prózaírók legjobbjai között számon tartott, vallásos moralista elkötelezettségével a realizmus eredeti egyéniségévé vált Gala Galaction novellája szolgált. Az 1902-ben írott mű a hit erejével szól az olvasóhoz, példázata az erkölcsi élet, az eszményi magatartás mellett.

A feldolgozásban nem a bölcs tanmesét látjuk viszont. A szikár szűkszávúsággal komponált filmváltozatban van valami nyugtalanító is. Stoicea itt nem egyszerű tévelygő lélek, aki letér az egy igaz útról, elfogadja a Sátán szolgálójának ajándékait, és emiatt aztán szerencsétlenné válik. Califar malmának története itt nem olyan világrend álláspontjáról szólal meg, amelynek végső garanciája Istenben van. Istenről szó sincs. Sőt semmiféle világrendről és végső garanciáról sem. Stoicea eleve szerencsétlen. De nemcsak ő. Körülötte mindenki az. Ki így, ki úgy. A bojár nyakát törte, és most rezzenéstelen arccal várja a halált, de a szemében ott a félelem, ki lesz az, aki követni fogja őt a vagyonában, no meg a felesége ágyában. Az úrnőt a beteljesületlen, elfojtott vágyai teszik tébolyultá.

Mintha valamennyien a német expresszionista filmek félelemtől, szorongástól gyötört szereplőinek lennének távoli rokonai. Reménytelenül, magukra hagyottan néznek szembe sorsukkal. Stoicea szerencsétlensége, hogy még a Sátánra sem számíthat. A Sátán országa, ahol mégiscsak rend van, maga lenne a megváltás ebben a kilátástalanságban. Ezért akar Stoicea bűvös álmában mindent megváltoztatni, minden felett hatalmat szerelni, és mindent egyetlen elv szerint rendezni. De hiába, a rossz is csak esetleges lehet ebben a széthulló világban.

BICZÓ DEZSŐ

Califar malma (Moara lui Califar) — román, 1985. Rendezte: Serban Ma-

rinescu. Írta: Gala Galaction elbeszélése nyomán Valeriu Dragusanu és Radu Aneste Petrescu. Kép: Calin Ghibu. Zene: Nicu Alifantis. Szereplők: Remus Margineanu (Stoicea), Vasila Nitulescu (Rovin), Elena Albu (Tecla). Gyártó: Centrul de Productie Cinematografica „Bucuresti” — Casa de Filme 1. Feliratos.

EZ IS ELMŰLIK EGYSZER

A Nobel-díjas szerb regényíró, elbeszélő, költő, Ivo Andrić „Zeko” (Nyuszika) című, 1950-ben írt, a második világháború idején játszódó kisregénye nyomán készült film egy megalázott, a mások szemében nevelésesen elesett kisember legendája, Zeko szenvedéstörténete.

Hivatali és otthoni életét merev korlátok közé szorítja a főnöki és az asszonyi önkény, egyetlen alapvető kötelessége van: egész életében ellenvetés nélkül engedelmességedni. A félelem, a megalázottság az ő sorsában tartós személyiségjeggyé vált már, jó szándékú lényé képtelen felismerni a „szemet szemért” elv regnálását. A német megszállás alatt szinte akarata ellenére sodródik az ellenállókhöz, olyanféleképp, ahogy a *Szigorúan ellenőrzött vonatok* élehetetlen kamaszhőse.

Meditatív-lírai hangvételű filmet látunk, megérint az andrići próza varázsa és ereje, az egyedüllét és az emberi szenvedés végtelenségének bensőséges ábrázolása. Hogy Zeko szürke élete belevez az egyetemes történelem közönyös áradatába, felidéződik egy régi *ars poetica*: „Figyelmeznii kell a legendák szavára — mert azok évszázados kollektív emberi törekvések lenyomatai, s belőlük, amennyire lehet, ki kell fejteni sorsunk értelmét.”

TAMÁS AMARYLLIS

Ez is elműlik egyszer (I to ce proci) — jugoszláv, 1985. Rendezte: Nenad Dizdarevic. Írta: Ivo Andrić Nyuszika című elbeszéléséből Abdulah Sidran. Kép: Mustafa Mustafic. Zene: Zoran Simjanović. Szereplők: Fabijan Sovagovic (Izidor Katanica), Olivera Marković (Izidor felesége), Bata Zivoninović (Mirko kapitány), Branko Vidakovic (Michel, Izidor fia). Gyártó: Kinema Sarajevo — Union Beograd. Szinkronizált.